

Explorant l'Univers amb ulleres ràdio

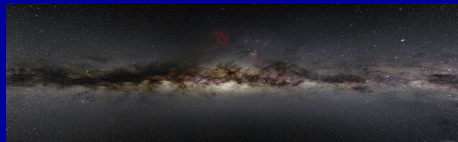
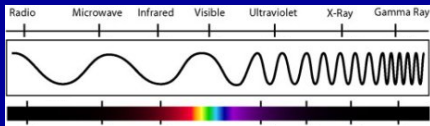
Des de les guarderies estel·lars fins els forats negres més llunyans

Ivan Martí-Vidal

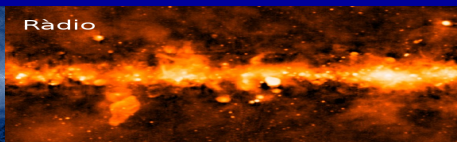
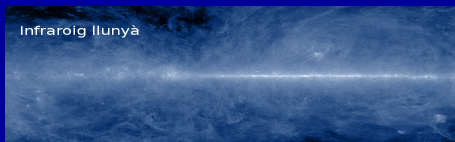
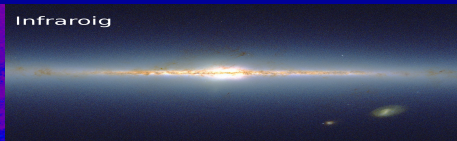
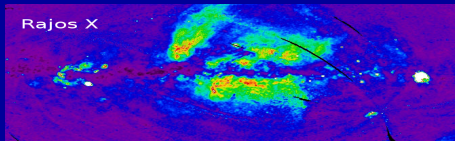
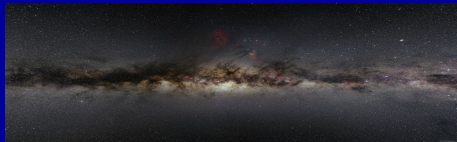
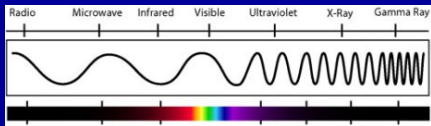
Nordic ALMA Regional Center
Onsala Space Observatory
Chalmers University of Technology (Sweden)

I.E.S. Josep Segrelles, Albaida, 12 Febrer 2014

Les finestres per a conèixer l'Univers

Les finestres per a conèixer l'Univers

Radioastronomia

- La tecnologia actual i futura
  - ▶ El gran problema de la Radioastronomia.
  - ▶ Limitacions actuals.
  - ▶ El futur de la Radioastronomia.

- Un *tour* per l'Univers ràdio.
  - ▶ Les guarderies estel·lars.
  - ▶ Naixement d'un estel.
  - ▶ Estels vells i moribunds.
  - ▶ Cadàvers estel·lars.
  - ▶ Les morts glorioses. Explosions còsmiques.
  - ▶ Els monstres insaciables.

El gran problema: la resolució

Lluitant contra la difracció: Interferòmetres

Els límits actuals de la Radioastronomia

NITIDESA (RESOLUCIÓ):

0.05 mas (mili-segon d'arc)

Una pilota de tennis des de la Lluna

SENSIBILITAT:

0.1 mJy (mili-Jansky)
($10^{-30} \text{ W m}^{-2} \text{ Hz}^{-1}$)

Arecibo (300 m de diàmetre; 1 GHz de banda) hauria d'observar **3000 anys** una font de 0.1 mJy per captar la energia necessària per poder alçar un granet d'arena a un metre d'altura.

La radioastronomia de la pròxima dècada (i abans!)

- Atacama Large Mm-submm Array (**ALMA**) i el Square Kilometer Array (**SKA**) permetran sensibilitats d'uns pocs **nJy** (nano-Jansky).

La radioastronomia de la pròxima dècada (i abans!)

- Atacama Large Mm-submm Array (**ALMA**) i el Square Kilometer Array (**SKA**) permetran sensibilitats d'uns pocs **nJy** (nano-Jansky).
- Event Horizon Telescope (**EHT**) permetrà una resolució d'uns pocs **μ as** (micro-segons d'arc).

Un *tour* per l'Univers ràdio

Núvols moleculars. Les guarderies estel·lars

(c) NASA, Hubble Heritage

Núvols moleculars. Les guarderies estel·lars

Núvols moleculars. Les guarderies estel·lars

(c) NASA, Hubble Heritage.

ALMA

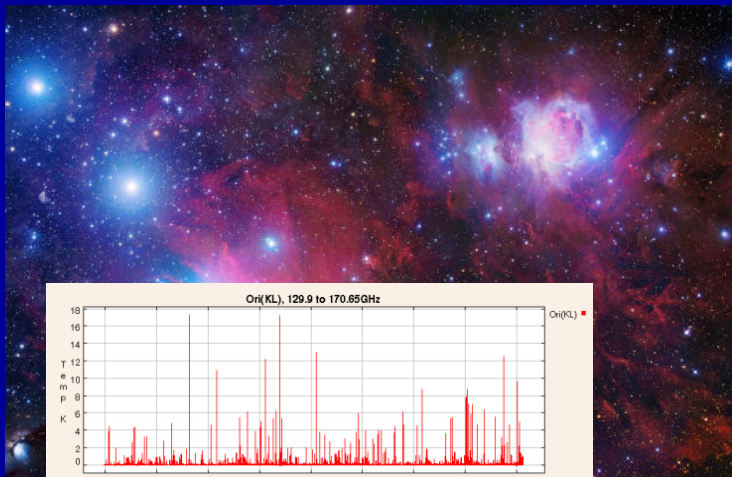
EUROPEAN ASTRONOMICAL SOCIETY
ALMA Regional Centre | Nordic

Núvols moleculars. Les guarderies estel·lars

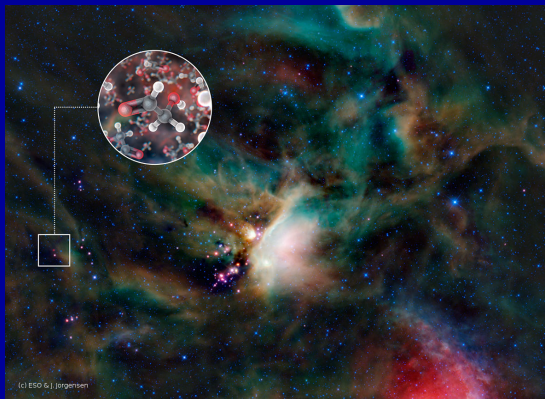

Núvols moleculars. Les guarderies estel·lars

- Les emissions ràdio ens permeten saber *de què* estan fets els núvols moleculars.

Bressol d'estels... i de vida!

Glicolaldehid (essencial per a la formació de sucres complexos) s'ha trobat en un sistema planetari en formació (amb un estel de tipus Sol!)

Jørgensen et al. (2012)

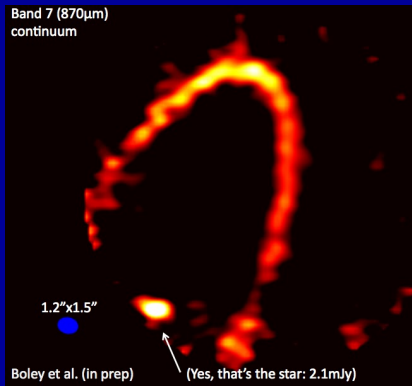
El naixement d'un estel

- Els estels en formació solen tenir *discs proto-planetaris* formats de gas i pols. Són obscurs en llum visible, però brillants en ràdio!

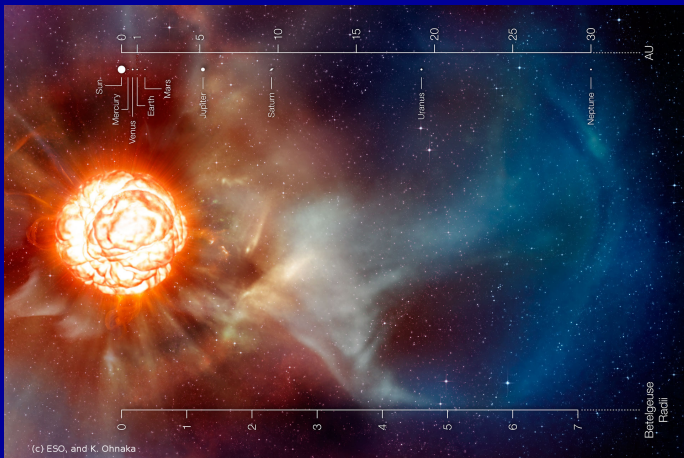
El naixement d'un estel

- A mesura que passa el temps, d'aquests discs naixeran *sistemes planetaris* (p. ex. *Formalhaut*, en *Piscis Australis*).

Estels vells i moribunds

Són les principals *factories de pols* del Cosmos. Vents extraordinàriament potents que omplin el medi interestel·lar de molècules de tot tipus. **Sense aquests estels no podria haver vida a l'Univers!**

Estels vells i moribunds en ràdio

De nou, observacions en ràdio (però també en IR) ens permeten conèixer l'estructura i composició d'aquests vents.

R Sculptoris (Maercker, Vlemmings, et al. 2013)

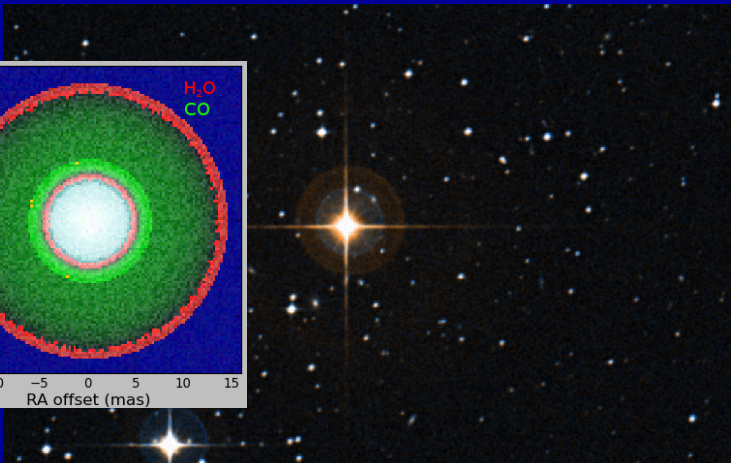
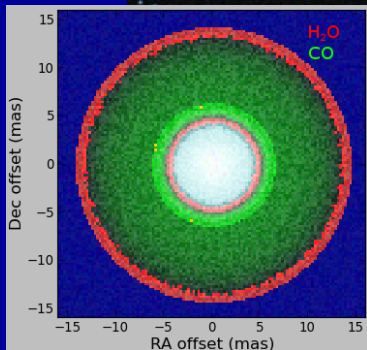

Estels vells i moribunds. Molt per descobrir

Estels vells i moribunds. Molt per descobrir

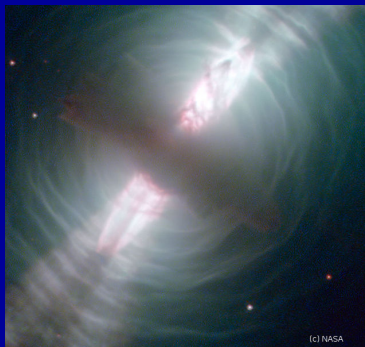
- Estels que no haurien de poder tenir vents tan forts, els tenen. A més a més, trobem unes denses capes moleculars que *no podem explicar!*
P. ex., RS Capricorni (Martí-Vidal et al. 2011)

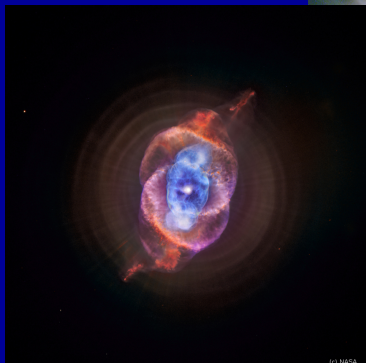
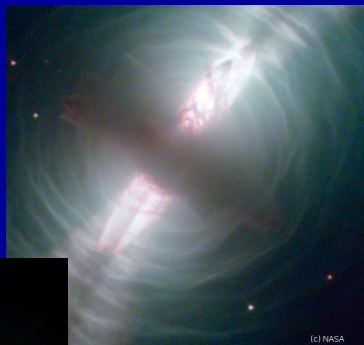
Cadàvers estel·lars: les nebuloses planetàries

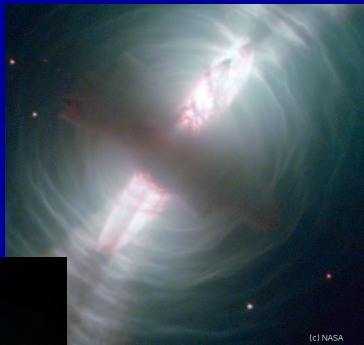
Cadàvers estel·lars: les nebuloses planetàries

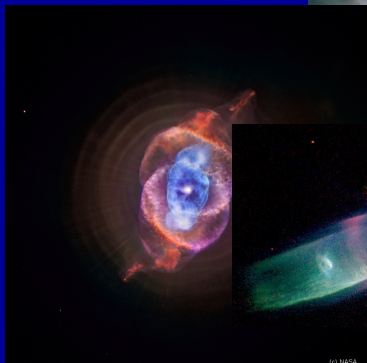
Cadàvers estel·lars: les nebuloses planetàries

Cadàvers estel·lars: les nebuloses planetàries

(c) NASA

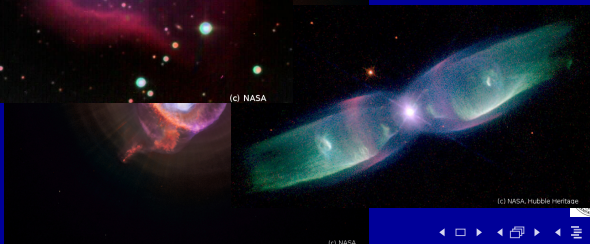
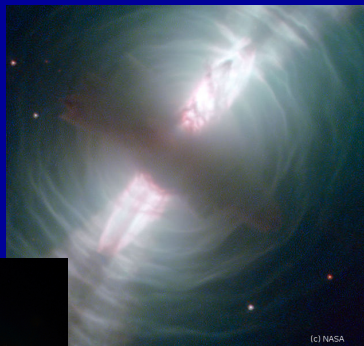
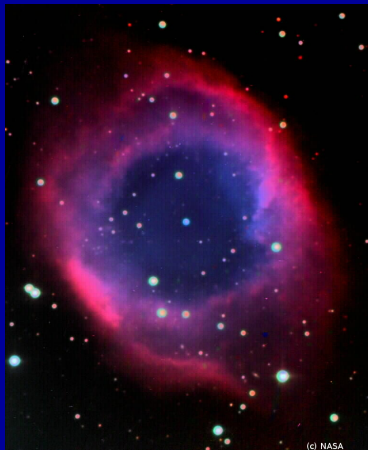
(c) NASA

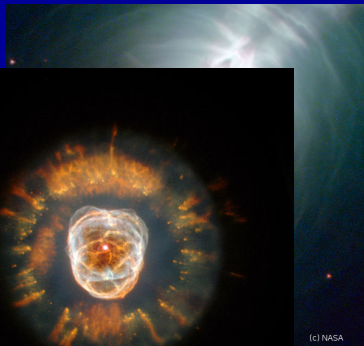
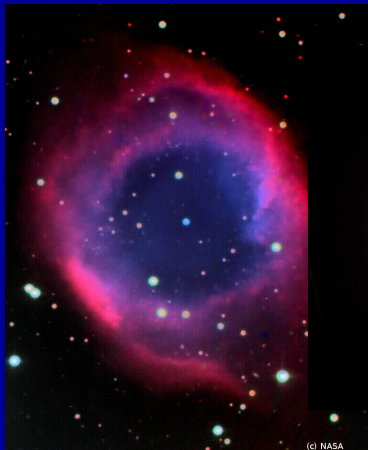
(c) NASA, Hubble Heritage

Cadàvers estel·lars: les nebuloses planetàries

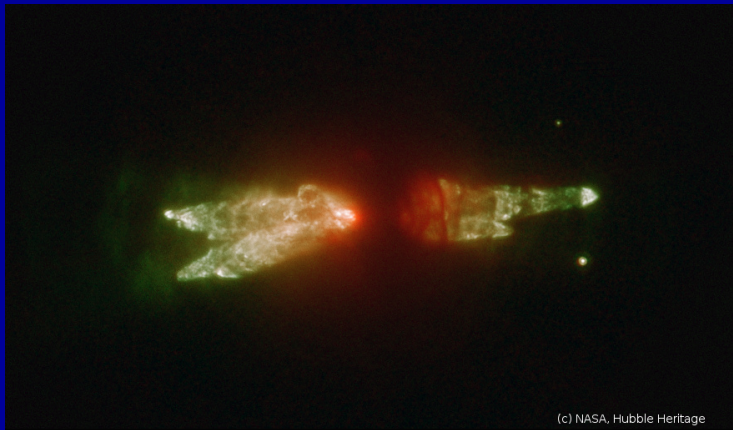

Cadàvers estel·lars: les nebuloses planetàries

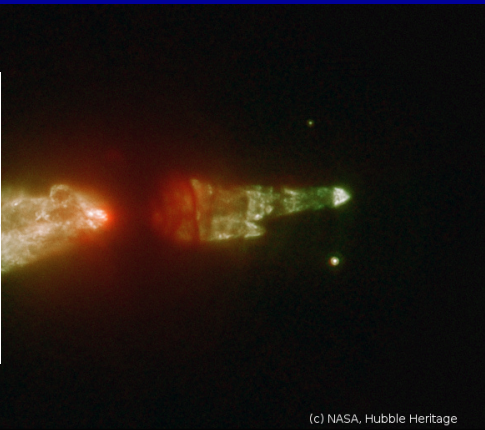
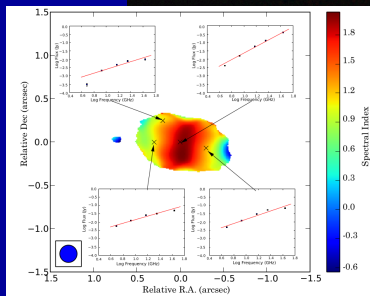

Cadàvers estel·lars en ràdio

Cadàvers estel·lars en ràdio

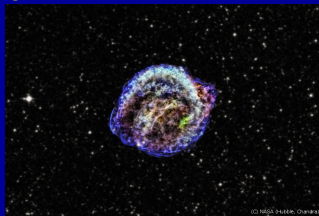
(c) NASA, Hubble Heritage

- Quan les nebuloses encara estan formant-se, la ràdio-emissió ens permet observar *què està passant* al cor de la nebulosa. Açò es essencial per entendre millor còm mor la majoria dels estels.

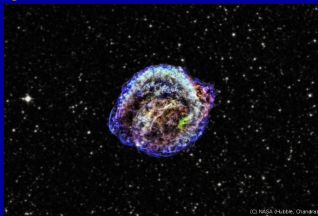
Tafoya, Loinard, Fonfría, Vlemmings, Martí-Vidal, Pech (2013)

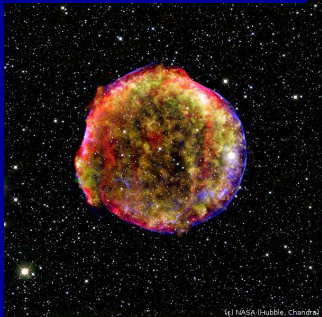
Explosions còsmiques: supernoves

Explosions còsmiques: supernoves

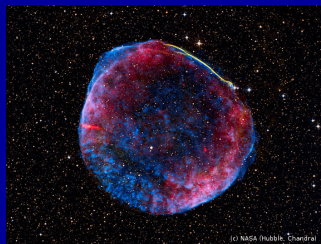
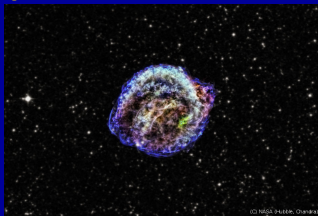
© NASA, Hubble, Chandra

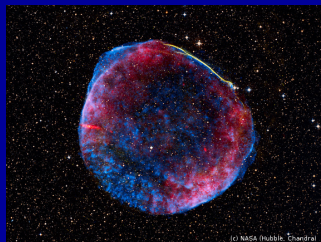
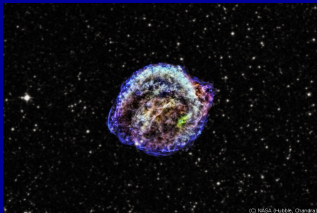
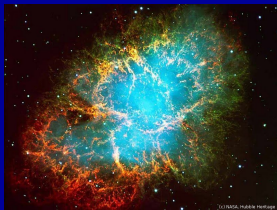
© NASA (Hubble, Chandra)

Explosions còsmiques: supernoves

Explosions còsmiques: supernoves

- És la forma en què moren els estels més massius. Durant unes setmanes, poden ser els objectes més lluminosos de l'Univers.

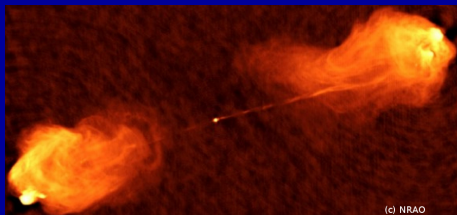

Explosions còsmiques en ràdio

L'emissió ràdio ens permet veure *l'ona de xoc* de l'explosió supernova, poc després de produir-se. Açò ens aporta valuosa informació sobre aquests fenòmens tan extrems. **Martí-Vidal et al. (2011)**

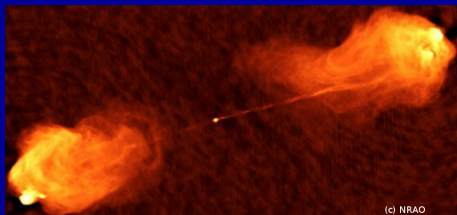
Monstres insaciabls: els forats negres súper-massius

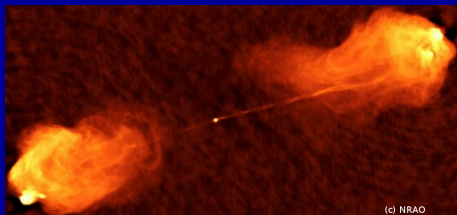
Monstres insaciables: els forats negres súper-massius

- Es troben al cor de quasi totes les galàxies.

Monstres insaciables: els forats negres súper-massius

- Es troben al cor de quasi totes les galàxies.
- Poden tenir masses de milers de milions de Sols.

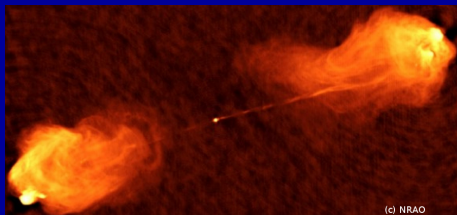
(c) NRAO

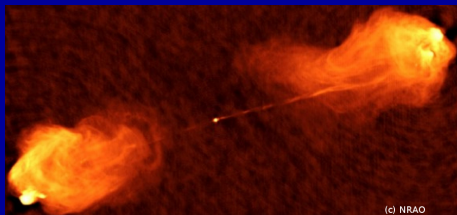
Monstres insaciables: els forats negres súper-massius

- Es troben al cor de quasi totes les galàxies.
- Poden tenir masses de milers de milions de Sols.
- De vegades, emeten uns potentíssims dolls de partícules que podem observar en ràdio.

Monstres insaciables: els forats negres súper-massius

- Es troben al cor de quasi totes les galàxies.
- Poden tenir masses de milers de milions de Sols.
- De vegades, emeten uns potentíssims dolls de partícules que podem observar en ràdio.
- És molt difícil veure l'origen d'aquests dolls (que naixen molt a prop del forat negre). Per fer-ho, hem d'observar a freqüències (i resolucions) molt altes. Avuí, açò encara és tecnològicament inviable.

Les indigestions dels forats negres

Clara evolució de dolls relativistes al quàsar 3C 120
Gómez et al. (2000)

Captant la indigestió d'un forat negre

ALGUNES REFLEXIONS FINALS

ALGUNES REFLEXIONS FINALS

- Hi ha moltes finestres per observar l'Univers (ràdio, òptic, rajos X, neutrins,...) i cadascuna ens aporta informació diferent.

ALGUNES REFLEXIONS FINALS

- Hi ha moltes finestres per observar l'Univers (ràdio, òptic, rajos X, neutrins,...) i cadascuna ens aporta informació diferent.
- L'observació de l'Univers en ones de ràdio és un complement essencial per saber com es formen i evolucionen els objectes que omplien el Cosmos; des dels núvols moleculars (i l'origen de la vida) fins els forats negres més llunyans (i les fronteres de l'espai i el temps).

ALGUNES REFLEXIONS FINALS

- Hi ha moltes finestres per observar l'Univers (ràdio, òptic, rajos X, neutrins,...) i cadascuna ens aporta informació diferent.
- L'observació de l'Univers en ones de ràdio és un complement essencial per saber com es formen i evolucionen els objectes que omplien el Cosmos; des dels núvols moleculars (i l'origen de la vida) fins els forats negres més llunyans (i les fronteres de l'espai i el temps).
- La Radioastronomia està a punt d'experimentar uns avanços tecnològics fascinants. En els pròxims anys (o dècada) podrem millorar moltíssim la sensibilitat i la resolució dels nostres instruments. Nous descobriments estan esperant-nos!

Som la forma en què l'Univers descobreix l'Univers.
Som la materia del Cosmos contemplant-se a sí mateixa.
Estudiar l'Univers és un viatge per descobrir-nos a nosaltres mateixos.

Carl Sagan

Som la forma en què l'Univers descobreix l'Univers.
Som la materia del Cosmos contemplant-se a sí mateixa.
Estudiar l'Univers és un viatge per descobrir-nos a nosaltres mateixos.

Carl Sagan

Moltes gràcies a tots!